

Голгофську Жертву, як Жертву, принесену Богом для нього, а Воскресіння Христове – як воскресіння своєї душі.

Як говорилося вище, древня мова – це нагадування серцю людини про його древню Вітчизну – загублений рай. А сучасна мова – це мова школи і університету, мова вулиці і ринку, фабрики і вокзалу. Вона не допомагає людині вирватися від щоденних справ, проблем та інтересів. Священна мова ніби свідчить, що в храмі ми маємо справу з іншим світом, іншою, незвичною для нас реальністю.

Не тільки між змістом мови і почуттям, але і між почуттям і самою формою мови існують асоціативні зв'язки. Взагалі форма не може бути зовсім абстрагована від змісту.

Нова мова, хочемо ми цього чи ні, буде нести в собі новий зміст, нову інформацію, новий емоційний підтекст, виявити і визначити який неможливо нашому логістичному розсудку.

Богослужіння не можна змішувати з проповіддю або богослов'ям. Проповідь розповідає нам *про* духовний світ, а молитва включає нас *в* цей світ. Богослов'я вказує шлях, а молитва веде по цьому шляху.

Ми говоримо про красу древніх мов. Що ми розуміємо під цим? Ми думаємо, що це таємне співзвуччя ритмів серця з ритмами древньої мови, і ця гармонія сприймається нами як особлива краса мови. Уважно прочитаємо вголос псалми на новій і древній мовах; яку різницю ми побачимо в своєму внутрішньому стані? Нова мова подібна воді, яка може втамувати спрагу, але залишить душу холодною; а древня мова – вино, що веселить і радує серце людини.

Михайло Батуркін*

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ НА КУЛЬТОВУ СИМВОЛІКУ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ УКРАЇНИ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Постання суверенної України викликало велику кількість змін в різних сферах суспільного життя нашої країни. Торкнулись ці переміни і духовного життя суспільства. Процес національного відродження активізував діяльність різних конфесій і порушив питання про місце релігії у житті нації. За роки незалежності України в громадській думці відбулась зміна суспільних оцінок ролі релігії у духовному і національному відродженні, українському державотворенні. Через те, що Україна впродовж віків не мала власної держави, а функцію етноконсолідатора фактично тривалий час виконувала християнська церква, то релігійна духовність перебрала на себе не властиві релігії функції – етноінтегруючу, етноконсолідуючу, звичаєзберігаючу.

Релігійна духовність українців універсальна. На сьогодні це такий феномен, який своєю функціональною природою утримує народ не тільки релігійно, а й буттєво, морально і естетично. Внаслідок усталеної історичної традиції сучасна релігійна духовність українців є в основному християнською і виражається переважно у формах Східного обряду. Православ'я – традиційна і найпоширеніша в Україні християнська конфесія – класичне тому підтвердження.

Формування України як незалежної держави викликало необхідність створення нових державних символів. Для потреб політичного і державного життя молодій незалежній державі було залучено все те, що протягом століть асоціювалося в свідомості українців з Батьківщиною, рідною оселею, волею, щастям, тобто традиційно українська національна символіка та емблематика. З іншого боку, створення української незалежної держави співпало з духовним відродженням України, відродженням традиційних християнських конфесій, появою на релігійному тлі молодій державі новітніх християнських та нехристиянських деномінацій. Українські християнські церкви традиційно будують свої відношення з державою за “східною”, “візантійською” моделлю,

*

здобувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАНУ.

тому державна символіка та емблематика входить в символіку культу багатьох християнських конфесій. Саме аналізу дуже цікавого явища впливу національної символіки на церковну символіку сучасного українського християнства присвячена наша стаття.

Звернення до цієї актуальної в релігієзнавстві, культурології та українознавстві теми обумовлено дисертаційним дослідженням символічної системи православ'я, яке автор виконує як здобувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАНУ в контексті наукових розробок Відділення з планової теми "Тенденції розвитку релігії і релігійності в українському суспільстві".

Проблема впливу національної символіки на релігійну символіку християнства в вітчизняній науці мало досліджена. Вона розглядається здебільшого в культурологічному аспекті, зокрема в працях Д.Степовика, А.Глушака, В.Бодак. Саме тому запропонований аналіз виявляється своєчасним та актуальним для широкого кола фахівців з релігієзнавства, українознавства, прикладної семіотики, культурології тощо.

Певна система символів, тобто символічна мова притаманна будь-якої релігійної системі. Основою будь-якої системи вірувань є символічна організація людського досвіду – пізнавального, емоційного, вольового – такий духовний стан, який характеризується синкретичною системністю своїх компонентів і тому сприймається індивідом і соціумом як особистісно значиме і достовірне. Релігійні символи пов'язують вірування в систему, яка визначає наше ставлення до інших особистостей, соціальних груп, природи, до культури – ставлення, що містить у собі когнітивний, експресивний і оцінний чинники. Символи визначають, таким чином, спосіб нашої реакції на об'єкти і ситуації – те, що ми думаємо про них; те якими ми їх відчуваємо, переживаємо; нарешті, яку цінність ми визнаємо за ними.

Релігійно-символічні системи відбивають рівень і характер самосвідомості суспільства, у якому функціонує конфесія, рівень розуміння народом своїх історичних цілей і завдань. Питання про те, наскільки дійсною силою в суспільстві є релігійні символи це питання про те, якою мірою вони перетворюються в переконання, приймаються як "керівництво до дії" значними соціальними групами, або існують у досить відчуженій від їхніх інтересів формі – "офіційної релігії" правлячої еліти.

Питання про вплив національної символіки на символічну систему християнства виводить дослідника на більш глибоку і принципову релігієзнавчу проблему: як може світова, тобто наднаціональна релігія приймати в свій культ деякі національні риси? Християнство як світова релігія – наднаціональне, для його немає ні еліна, ні іудея, ні варвара, ні скіфа (Колос. 3: 11). Може це означати, що воно не зазнає на собі впливу національних чинників і залишається індиферентним по відношенню до середовища в якому існує?

Євангеліє свідчить, що спочатку Христос обмежував свою місію лише єврейським народом (Мт 15:24), але з часом він наказує своїм учням іти з проповіддю до всіх народів (Мт 28:19; Мк 16:15; Лк. 24:47). Так вчення Ісуса Христа вийшло за національні рамки і стало світовим. Цим було "висловлене негативне ставлення до націоналізму який возвеличує один народ над іншим... і утверджено націоналізм, побудований на прагненнях кожного народу до самостійності. Сходження Духу Святого на апостолів, від чого вони "говорять новими мовами", призвело до того, що організація Христової громади набула національного характеру".¹ "В цьому контексті нового звучання набрали слова, що немає ні еліна, ні іудея. Вони вже стверджували не наднаціональність вчення Христа, а рівність кожного народу на його досягнення і форму цього досягнення, право кожного народу залишатися самим собою".² Таким чином, можна сказати, що навіть світові релігії, які по визначенню є надетнічними, в силу свого розповсюдження на національних територіях, в різних країнах відрізняються національною своєрідністю. В цьому зв'язку важливе зауваження А.М.Колодного про те, що абстрактної "релігії

¹ Бодак В.А. Релігійна обрядовість в її соціальних реаліях. – К.: Гнозис, 2000. – С. 112.

² Там само. – С. 112.

взагалі” не існує. Всі релігії “функціонуючи в певному географічному, історичному, соціальному, побутовому середовищі, набувають специфічного етнічного забарвлення, тобто етнізуються”. Зокрема, нема православ’я взагалі. “Догматично воно єдино, але в іншому, образно кажучи, розходиться по національних квартирах, тобто з’являється національно самобутнім.”¹

І.Огієнко вказував, що “найтипівіша риса, яка відрізняє православну віру від католицької, це її національність - кожна православна церква національна, тоді як католицька церква в самій основі інтернаціональна”.² І одна із національних рис православної церкви, на думку Огієнка, - мова богослужіння. Після Другого Ватиканського Собору ситуація з богослужбовою мовою католицизму, звісно ж, змінилася, але протягом століть церковної історії все була саме так, як зазначив І.Огієнко.

Використання національної української символіки в релігійній практиці православ’я можна назвати традиційним. І тут перш за все основним символом нації, безумовно. Постає її мова. Саме мову разом з релігією більшість українських дослідників називають нарижним каменем нації. В богослужінні Української греко-католицької церкви, Української православної церкви Київського Патріархату служба ведеться українською мовою. Це ярко визначає національну приналежність конфесії. Оздоблення храмів, прикраси ікон рушниками, яки вишити українським традиційним народним орнаментом з використанням національних кольорів, іконопис виконаний в українській манері, оздоблення одягу священників, - все це свідчить про те, що церква завжди зазнавала на собі впливу національної української символіки. Більш того, національні впливи поширювалися навіть на “базові символи” християнства, зокрема хрест. Словники символів наводять такий суто український різновид хреста. Як волинський хрест.³

Можна с упевненістю констатувати, що українська національна символіка існує як самобутня ще з часів Київської Русі, і в ряді суттєвих моментів відрізняється від російської та класичної європейської. Більше всього це виявляється в символіці кольору.

Головними національними українськими кольорами можна вважати жовтий та блакитний кольори. Це офіційні державні кольори прапору України. До національних кольорів належить також синій або темно-синій, який з’являється в українській символіці з середини XVII ст. як гетьманський. Малиновий колір символізує героїчні часи в історії України. Зелений колір означає відродження, пробудження, відновлення в тому числі і національного українського життя. Білий колір означає самопожертвування, чорний – жалобу. Щодо емблем, то головним національним знаком є герб України - трикінцевий знак Святослава. З природних символів суто українськими можна назвати гілки калини, дубові листя, ягоди вишні.⁴ Якщо раніше ці символи та кольори вживалися українцями, наприклад, при оздобленні храмів “за потягом серця”, то сьогодні це робиться усвідомлено. Підкреслюється саме “українськість” вбрання культових споруд, спів падіння їх кольорової гами з національною.

Все це рівною мірою стосується майже всіх традиційних християнських конфесій України: православ’я католицизму, греко-католицизму. Українські протестанти, звісно, в силу більш спрощеного культу не мають таких широких можливостей використання національних символів в культовій практиці, але май же в кожному молитовному будинку можна побачити разом з “загальнохристиянським прапором державний прапор України.

Нині багато неохристиянських релігійних культів які не є традиційними для нашої країни прагнуть знайти своє місце в українській національній культурі. Як зазначає П.Павленко: “Кожна нова релігія, яка з тої чи іншої причини з’являється в Україні,

¹ Колодний А.М., Бодак В. А. Український християнський обряд. – К., 1997.– С. 7.

² Огієнко І.І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т. – Т. 1-2.– К.: Україна, 1993. – С. 69.

³ Похлебкин В.В. Словарь международной символики и эмблематики. – М., 1995.

⁴ Там само.

неодмінно мусить враховувати національну ідею, прилучитися до неї”¹.

І хоча представники християнських неорелігій, зокрема харизмати, до української національної ідеї ставляться досить неоднозначно: з точки зору їх богословських уявлень, “Бог не дивиться на національність”, “Бог не може бути національним”, “релігія не може мати національних рис, тому що вона втратить Євангельський смисл,”² безумовно, сучасний харизматизм – дитя часу, якому притаманна універсалізація та глобалізація будь-яких феноменів культури. “Глобальна культура не пишається історією чи історіями: фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодні й майбутнє “науково-технічної культури”³. Українські харизмати активно використовують елементи національної культури (жовто-блакитне поєднання кольорів в оформленні молитовних приміщень, українські прапори і національні костюми при представленні українських місіонерів за кордоном, релігійні гімни з фольклорним ухилом в богослужінні, деякі проповіді і видрук частини релігійної літератури українською мовою).

Харизмати бажають “бачити Україну джерелом світового євангелізаційного руху”⁴. Саме під таким втілюється в життя широкомасштабний проект будівництва Українського Духовно-культурного Центру (УДКЦ), який пропонується побудувати в Києві (на Осокорках). Цей проект будівництва свого релігійного центру вони намагаються оголосити “загальнонаціональним, загальнонародним будівництвом” і закликають “всіх, кому небайдуже майбутнє України і спасіння світу (!) підтримати молитвою і своїми коштами будівництво УДКЦ”⁵. Використання національної ідеї відображає сутність “прагматичного підходу” до неї лідерів харизматичних церков.

Таким чином можна стверджувати, що зв’язок релігійного життя в Україні з процесами, які відбуваються в політичному і державному житті країни, відображується у всебічному впливі державної символіки на символічну систему культури християнських Церков. За допомогою використання національних символів, кольорів, державної символіки та емблематики християнські Церкви незалежної України прагнуть віднайти своє місце в процесі розбудови молодій держави, прилучитися до складаних процесів етнонаціональної самоідентифікації українства, посилити свій вплив на українське суспільство, що, в свою чергу, має призвести до зростання авторитету християнських церков і збільшенню їх впливу на духовне життя нації. Це дозволить християнським церквам повною мірою виконувати етноконсолідуючу функцію, яка історично притаманна українському християнству.

Віталій Матвєєв*

ВПЛИВ ФЕНОМЕНУ ДВОВІР’Я НА ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Релігія протягом всього свого існування відіграла надзвичайно велику роль в житті людства. Це розуміли навіть атеїсти. Так, основоположник марксизму К.Маркс вважав релігію не лише “опіумом народу”, а й загальною теорією цього світу, його енциклопедичним компендіумом, логікою в популярній формі. Виникнувши на зорі людства, релігія була покликана в першу чергу виконувати суто практичні функції, першою з яких є гармонізація відносин людина – світ в найбільш широкому плані. Вже в найперших релігійних обрядах людина знімала нервові навантаження (чого, до речі, не

¹ Павленко П.Ю. “Сучасні харизматичні церкви: національні інтереси української держави // Українське релігієзнавство.- 2002. – № 21.– С. 107.

² Там само. – С. 103.

³ Сміт Е.Д. Національна ідентичність. – К., 1994. – С. 164.

⁴ Харинг К. Харизматическое движение. – Одесса. – 1996. – С. 73

⁵ Там само. – С. 74.

* доцент кафедри філософії та соціології Академії ДПС України (м.Ірпінь), к.філос.н.